

AȘEZĂRI ALE POPULAȚIEI AUTOHTONE ÎN DACIA SUPERIOARĂ

O dată cu cucerirea Daciei de către romani și transformarea celei mai mari părți a ei în provincie romană, populația dacică, învinsă, a fost pusă în netă condiție de inferioritate față de învingător. Despre soarta acestei populații, pînă nu demult, aveam puține date. Atît știrile literare antice, cît și cele epigrafico-sculpturale sînt destul de disparate și lacunare¹, iar urmele arheologice descoperite erau rare și izolate. În atare condiții, studiile privind populația dacică în cadrul provinciei au dus la consemnări și interpretări de multe ori cu totul diferite și nu totdeauna riguros științifice, combătute la timpul lor de C. Daicoviciu, căruia îi revine meritul incontestabil de a fi pus pe baze viabile, îndrumînd pe calea cea justă, studiul acestei probleme², lucru confirmat nu o dată de cercetările ulterioare³.

Un fapt apare cert: în timpul crîncenelor războaie, purtate cu o îndîrjire rar întîlnită, dar mai ales după aceste războaie, populația dacică înfrîntă, cu rîndurile mult rărite, a fost supusă în mare parte — după cum reiese din unele scene de pe columna lui Traian⁴ și din unele descoperiri arheologice — unor deplasări teritoriale, fiind dislocată din zone de interes politico-strategic sau economic și strămutată în zone mai puțin vulnerabile sau de mai mică importanță⁵. Desigur, mulți vor fi trecut și de partea învingătorului sau vor fi pactizat cu acesta⁶, obținînd privilegiile sau păstrîndu-și situația de mai înainte, dar marea masă acum aservită, supusă unor

¹ Ele se reduc la cîteva excerpte, din autorii contemporani sau dintr-o perioadă ulterioară provinciei, păstrate la scriitorii tîrzii, la cîteva inscripții și monumente în care am putea să-i delușim și pe băștinași.

² C. Daicoviciu, *Problema continuității în Dacia*, în *AISC*, III, 1936—1940, p. 200—233, apoi *TransAnt*, 1945, p. 101—126, urmate de multe alte studii, dintre care cităm *Românizarea Daciei*, în *Apulum*, VII, 1968, p. 261—271.

³ Vezi *IstRom*, I, p. 387—396; D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, 1966, p. 15—74; M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, 1968, p. 111—116 și 251—269.

⁴ Vezi C. Daicoviciu — H. Daicoviciu, *Columna lui Traian*, 1966, interpretarea pl. 15, 25 și; mai ales, a pl. 71—73.

⁵ Alături de cetăți, multe din așezările dacice cercetate își încetează acum existența (vezi *IstRom*, I, p. 314) și tot acum multe altele, după cum vom vedea, iau ființă.

⁶ Dio Cassius, LXVIII, 11, 1 și Columna lui Traian (vezi C. Daicoviciu — H. Daicoviciu, *op. cit.* interpretarea pl. 36—37, 44 și 67).

noi obligații și unor mari transformări sociale, își va continua pe mai departe formele de viață tradiționale⁷.

O știre păstrată la Lactantius, scriitor din vremea lui Dioclețian, ne informează că dacii învinși de Traian au fost supuși recensământului conform practicii romane și legilor războiului⁸. Din aceasta reiese că după cucerire pe întreg teritoriul provinciei s-a procedat la un recensământ general și că băștinașii supuși la cens dispuneau de bunuri, care, credem că nu pot fi materializate decât prin terenuri și animale, ca resurse principale⁹. Alături de aceștia acum se vor fi așezat și mulți coloniști, veniți cu obiceiurile lor de acasă, dar cu o cultură romană mai mult sau mai puțin formată, rîndurile lor fiind completate de multe ori de veterani.

În contactul direct cu lumea romană, populația autohtonă, chiar dacă la început va accepta cu rezerve și oarecare ostilitate noile situații, se pare că nu aceeași atitudine o va lua, pe cât era posibil¹⁰, față de progresul tehnic și de cultura romană, față de care a fost destul de receptivă, fapt dovedit mereu de descoperirile arheologice tot mai numeroase din ultimul timp. Într-adevăr săpăturile tot mai multe și recunoașterile făcute pe teren în ultima perioadă au dus la descoperirea unor așezări ale populației autohtone din mediul rural al provinciei sau a unor așezări în care populația băștinașă este prezentă în număr foarte mare¹¹ și în care elementul indigen poate fi urmărit încă în toată plenitudinea lui alături de cel roman, în cea mai perfectă simbioză. Prezentarea acestor așezări o vom face în cele ce urmează :

Archiud, com. Teaca, jud. Bistrița-Năsăud.

În săpăturile din 1961 și 1963, efectuate la sud de sat, în partea de hotar numită *Fundătura*, s-a descoperit — în afară de urme din neolitic, epoca bronzului, Hallstatt, Latène și feudalismul timpuriu (sec. XI—XII) — o întinsă așezare care durează din timpul stăpînirii romane pînă în sec. IV e.n.¹².

Din această așezare, care se întinde pe cîteva hectare, au fost dezvelite 9 semibordeie¹³ și 20 de gropi de provizii. Semibordeiele, de formă rotund-ovală, sînt de obicei de 3,50 × 3 m

⁷ C. Daicoviciu, în *AISC*, III, 1936—1940, p. 266; M. Macrea, *op. cit.*, p. 149.

⁸ Lactantius, *De mortibus persecutorum*, XXIII, 5.

⁹ Agricultura și creșterea animalelor rămîn și acum operațiile de bază; cit despre celelalte resurse ale solului și subsolului, se pare că ele au trecut în exclusivitate în mîinile statului.

¹⁰ Aici intervin o serie întregă de factori dintre care amintim pe cel economic, social și, presupunem, cel geo-urbanistic.

¹¹ Constituit, credem, elementul determinant; nu vom discuta aici așezările rurale în care apar urme dacice izolate sau foarte puține și nici așezările autohtone pe locul sau în apropierea cărora se vor dezvolta centrele urbane; aici unde elementul autohton a fost dezrădăcinat sau copleșit aproape cu totul încă din primii ani ai provinciei, de numărul mare al celor veniți și de cultura romană.

¹² D. Protase, *op. cit.*, p. 106—107.

¹³ Autorul săpăturilor le numește bordeie, deși de la nivelul actual ele se adîncesc numai 0,80 m—1,10 m și, dacă ținem seama de depunerile survenite în decursul timpurilor, trebuie să admitem că în raport cu nivelul de călcare antic se aflau mult mai sus și că pereții lor se ridicau mult deasupra pămîntului, ceea ce ne face să credem că erau mai degrabă niște locuințe puțin adîncite, pe care, pentru a le da o titulatură cit mai adecvată, noi le vom numi *semibordeie*.

și, cu una sau două excepții, sînt lipsite de vatră sau cuptor interior. Pe podina semibordeielor, făcută din lut bătătorit, s-au aflat puține resturi arheologice, constînd din fragmente de vase și oase de animale la care se adaugă uneori bucăți de rîșnițe de tip roman, fusaiole, greutăți de lut ars și străpungători din os de animal. Într-un semibordei s-a aflat și un pieptene de os cu plăcile alcătuitoare prinse cu nituri de fier. Gropile de provizii, aflate lingă semibordeie (în două cazuri chiar sub acestea), în formă de butoi sau căldare, sînt adînci de 1—2,30 m și largi de 1,10—1,50 m. Cu unele excepții, ele nu poartă urme de ardere, în schimb se păstrează resturi vizibile de lipitură.

În stratul cu depuneri arheologice, gros de 0,40—0,90 m, în care apar amestecate toate urmele de cultură materială din epocile mai sus amintite, s-au mai găsit un virf de lance și doi denari: unul de la Caracalla și celălalt de la Severus Alexander.

Ceramica aflată, după factură, cuprinde: fragmente de vase romane din pastă fină de culoare cărămizie, sură și cenușie-negricioasă — unele dintre cele sure provin de la chiupuri (*dolia*), iar altele mai fine, puține, au luciu metalic și uneori decor din linii lustruite — și fragmente de vase dacice modelate rudimentar cu mina, din pastă grosolană, slab arsă și de obicei fără ornamentație.

D. Protase, cu oarecari rezerve, crede că așezarea durează din faza finală a existenței provinciei și pînă în sec. IV, cînd de fapt presupune că s-a dezvoltat¹⁴, și în care, după anumite forme și factura unor vase (?), întrevede prezența unor daci liberi.

Boarta, com. Șeica Mare jud. Sibiu.

Pe terenul numit *Ochiuri*, cuprins între văile Calbei și Vesăudului și „Dealul lui Americanu”, în 1966, pe circa 1,5 ha s-a aflat ceramică hallstattiană și urmele unei așezări dacice din epoca romană.

Săpăturile începute în 1968 și extinse în 1969 au dus la descoperirea unei locuințe, cu pietrar în interior și în afară cu două vetre. Ceramica găsită în stratul subțire de aici este dacică și romană, însă nu lipsesc nici cioburi hallstattiene și prefeudale¹⁵. Vetrele, pe care nu s-a găsit nimic și par părți constitutive ale unor cuptoare, erau construite pe lutul galben-virgin și fățuite, avînd pereții, din care s-a păstrat doar puțin, din lut; în urma arderii ei, au devenit cărămizii.

În afară de ceramică, inventarul așezării este foarte sărăcăcios și constă din mai multe piesele, gresii, două cuțitașe și un virf de lance de fier¹⁶.

Ceramica dacică, modelată cu mina din pastă dură, consistentă, puternică, însă neuniform arsă, de culoare cărămizie-negricioasă, provine de la oale cu fundul plat și buza răsfrîntă, ornamentate cu briuri simple, alveolare sau crestate, la care se adaugă uneori și butoni mici; unele au ca decor un briu alveolar în asociere cu o bandă de linii ondulate sau numai benzi de linii ondulate, neordonate. Din aceeași pastă sînt și fragmentele de cești cu toartă. Alte fragmente, din aceeași pastă dură, însă mai puțin îngrijită, provenind de la vase-borcan, alungite, sînt ornamentate pe gît cu motive incizate în formă de brăduleț, dispuse orizontal și mărginite pe umăr cu un șir de alveole, unele au cite o bandă de linii orizontale diu care

¹⁴ M. Macrea, *op. cit.*, p. 473, merge și mai departe, pîrîndu-i-se că ar începe numai după retragerea aureliană.

¹⁵ S. Dumitrașcu și G. Togan, *Săpăturile arheologice din sec. II—III e.n. de la Boarta (Sibiu)*, în *Lucrări științifice Istorie—Științe Sociale—Pedagogie*, Oradea, 1971, p. 9—15.

¹⁶ O bună parte din acest material, poate cel mai semnificativ am avut prilejul să-l studiem, fiindu-ne pus la dispoziție cu multă amabilitate atît la Mediaș de către George Togan, cit și la Oradea de către Sever Dumitrașcu.

pleacă benzi de linii în formă de semicerc, iar altele numai cu striuri pe tot corpul; unele dintre acestea din urmă provin de la vase mari. Tot de la vase mari de provizii, *dolia*, decorate cu striuri verticale pe corp, s-au aflat și alte fragmente, însă de data aceasta din pastă bună, spumoasă, cu aspect negricios. De asemenea, s-au aflat și câteva fragmente de fructiere din pastă fină, cenușie, lucrate la roată¹⁷.

Ceramica de factură romană provine de la vase din pastă fină de culoare cenușie și cărămizie, din pastă bună, sură, și din pastă dură, cărămizie-negricioasă. Din pastă fină, cenușie, s-au aflat fragmente de castroane și farfurii, ornamentate cu motive executate cu roțița dințată, cu linii ondulate, lustruite sau date cu vopsea de culoare brună. Din aceeași pastă sint și unele fragmente de *dolia*, avind ca decor benzi de linii orizontale și ondulate. Dintre fragmentele de vase din pastă fină, cărămizie, remarcăm o toartă de vas mare, lată și cu nervură mediană, care în partea superioară, lângă buza vasului, pe toată lățimea ei, are aplicat un briu alveolar. Tot din această pastă sint și câteva fragmente de imitații de *terra sigillata*. Din pastă bună, sură s-au găsit fragmente de *dolia* și de la vase cu pereții subțiri, ornamentate cu motive executate cu roțița dințată și cu linii orizontale; unul, pe umărul ușor cutat, are un șir de alveole, iar alături o bandă de linii orizontale. Unele fragmente de *dolia* ornamentate cu benzi de linii orizontale și ondulate, formînd „ochiuri”, sint din pastă negricioasă cărămizie. Alte fragmente de vase, cărămizii-negricioase, însă din pastă dură, provin de la oale cu pereții subțiri, fundul plat, corpul sferoidal și buza răsfrîntă.

Cașoț, com. Roșia, jud. Sibiu.

Săpăturile efectuate, cu cîțiva ani în urmă, în monumentală necropolă tumulară de la Cașoț, cunosută de peste 100 de ani în literatura de specialitate¹⁸, au dus la identificarea și cercetarea, între anii 1954 și 1957, a unei așezări dacice din epoca romană, ale cărei urme, cît au putut fi urmărite în această perioadă, se află la sud de necropolă, pe ambele părți ale piriului Higiului, atît pe Dealul Bradului cît și pe Dealul lui Dan, în punctele numite *Pepinieră*, *Tăietură* și *Gura Higiului*¹⁹.

În timpul săpăturilor s-a descoperit sporadic un strat de cultură, subțire și destul de sărăcăcios, cu urme de locuințe, colibe, vetre de foc și ceramică. Totuși, într-un caz, din ruinele unei construcții au ieșit la iveală urme ceva mai bogate, constînd din o îngrămădire mare de pietre, aproape ca un pavaj, pe care și în jurul cărora s-a găsit foarte mult cărbune, bulgări de lut cu urme de nuiele, numeroase fragmente ceramice și mai multe obiecte de metal²⁰.

Materialul ceramic, destul de fărîmițat, aflat în săpătură, într-unul din puncte, împreună cu fragmente de vase neolitice și din epoca bronzului²¹, provine în mare parte de la vase lucrate la roată, de factură romană, similare ca pastă și tehnică cu cele din necropolă²²

¹⁷ S. Dumitrașcu și G. Togan, *op. cit.*, p. 11. Autorii încadrează în această categorie și alte tipuri de vase lucrate la roată, pe care noi, deși bănuim că unele ar aparține acesteia, le tratăm în cadrul ceramicii romane, neavînd deocamdată probe mai evidente.

¹⁸ Vezi N. Lupu, *Istoricul cercetărilor necropolei de la Cașoț—Sibiu*, în *SCȘ Cluj*, III, 3—4, 1955, p. 97—124.

¹⁹ În anul 1954 s-au săpat: la *Pepinieră* 2 secțiuni (M. Macrea și D. Berciu, *Șantierul arheologic de la Cașoț și Arpașul de Sus*, în *SCIV*, VI, 3—4, 1955, p. 609—610); la *Tăietură* 3 secțiuni în 1956, (M. Macrea, E. Dobroiu și N. Lupu, *Șantierul arheologic Cașoț—Calbor*, în *Materiale*, V, 1959, p. 409—410); la *Gura Higiului* 11 secțiuni și o suprafață, în 1957 (M. Macrea, *Șantierul arheologic Cașoț—Calbor*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 416—419).

²⁰ M. Macrea, *op. cit.*, p. 416—417.

²¹ La *Pepinieră* (M. Macrea și D. Berciu, *op. cit.*, p. 610).

²² În săpăturile făcute la *Tăietură* s-a aflat și un fragment dintr-o strachină cu trei picioare (M. Macrea, E. Dobroiu și N. Lupu, *op. cit.*, p. 410).

și de la vase modelate cu mina, ornamentate cu briuri alveolare, crestate, sau cu butoni, de factură dacică. S-au mai găsit și câteva fragmente de țigle, așchii de silex, fragmente de rișnițe, o teslă de fier, o cheie, o fibulă mică și o monedă de bronz puternic corodată.

Din cele arătate rezultă că așezarea era în apropierea necropolei, într-o fundătură de dealuri, de-o parte și de alta a văii Higiului, una din ramificațiile văii mai mari a Bradului, cu deschidere spre Olt.

Dacă raportăm așezarea la durata necropolei, adică la o jumătate de veac, și la mărimea acesteia din urmă²³ — credem că problema contemporaneității nu trebuie pusă²⁴ — se pare că a avut o arie mult mai întinsă decât cea cunoscută de noi²⁵, fiind alcătuită din case de lemn cu pereții căptușiți cu lut și din colibe răsfirate.

Cenade, jud. Alba.

Din hotarul satului, pe o suprafață întinsă, împreună cu ceramică din comuna primitivă, s-au aflat și fragmente de vase dacice și romane²⁶.

Ceramica dacică, de epocă romană, modelată cu mina, din pastă dură, consistentă, bine, însă neuniform arsă, de culoare cărămizie-negricioasă, provine de la fragmente de oale, unele ornamentate cu briuri alveolare, benzi de linii ondulate sau în formă de ghirlande. Din pastă bună cu nisip în compoziție, cenușie-cărămizie sînt câteva fragmente de chiupuri, unele ornamentate cu benzi de linii orizontale și ondulate, precum și o toartă de ceașcă. S-au mai aflat și câteva fragmente de fructiere, din pastă fină, cenușie, cu lustru.

Ceramica romană provine de la vase din pastă fină, cenușie, și din pastă zgrunțuroasă sură, de la vase mari și cu picior.

Ciumbrud, or. Aiud, jud. Alba.

La marginea satului Ciumbrud, înglobat orașului Aiud, în stînga piriului ce curge la sud de Școala hortivicolă, pe prima terasă a Mureșului, în 1963 au fost strinse de la suprafața terenului fragmente de vase romane și dacice din perioada stăpînirii romane. Unele fragmente de vase dacice modelate cu mina au ca ornament briuri alveolare și butoni mici, rotunzi²⁷.

Ciunga—Ocna Mureș, jud. Alba.

La circa 2 km spre sud-est de Ciunga, acum cartier al orașului Ocna Mureș, pe terenul numit *Bora și Orăslaci*, de o parte și de alta a cursului superior al văii Ciungii, pe o arie de aproximativ 8 ha, alături de ceramică neolitică și hallstattiană la suprafața terenului arabil se află și foarte multe fragmente de vase dacice și romane, bulgări de lut cu urme de nuiele, piatră și mortar, precum și oase de animale.

Materialul ceramic dacic modelat cu mina, din pastă dură, consistentă, însă uneori mai puțin îngrijită, de culoare cărămizie-negricioasă, provine de la oale cu fundul plat și buza răsfrîntă, unele cu pereții groși, altele cu pereții subțiri și alungiți. Unele sînt ornamentate pe corp cu briuri alveolare, altele au ca ornament tortițe-urechiușe cutate, iar altele cite

²³ Peste 300 de tumuli.

²⁴ Vezi D. Protase, *op. cit.*, p. 29.

²⁵ În care, se pare, că s-au stabilit și coloniști.

²⁶ Informație George Togan, care cu multă bunăvoință ne-a arătat materiale provenind de aici.

²⁷ Informație M. Rusu; vezi și D. Protase, *op. cit.*, p. 203.

o linie incizată. Din pastă fină, cenușie, lucrată la roată, s-au găsit câteva fragmente din buza, cupa și piciorul unor fructiere, unele cu lustru de culoare brună.

Ceramica romană, din pastă fină, cărămizie sau cenușie, provine de la farfurii, castroane, capace, câni, ulcele, oale cu torți și de la *dolia*; cea din pastă bună, sură, numai de la vase mari în special de la *dolia*, iar cea din pastă dură, consistentă de culoare cărămizie-negricioasă, de la oale cu pereții subțiri și corpul sferoidal. Notăm că un fragment din aceeași pastă dură, însă de culoare negricioasă, este ornamentat pe corp cu un șir de alveole mărginite pe o parte de o linie ondulată.

Din studiul făcut asupra materialului mai sus descris și cules de la suprafața terenului arabil, se desprinde clar ideea că aici, pe cursul superior al văii Ciungii, străjuită de dealurile din jur, se afla o așezare rurală din epoca romană, ale cărei începuturi ar putea data, din perioada anterioară²⁸, locuitorii ei construindu-și case cu pereții de lemn căptușiți cu lut, unele având temelii de pietre legate cu mortar.

Curciu, com. Dirlos, jud. Sibiu.

La sud-est de satul Curciu, pe terenul arabil numit *La Fîntîni*, situat la confluența a două pîriiașe într-o infundătură de dealuri cu prilejul lucrărilor agricole a ieșit la iveală pe cca 1 ha ceramică din epoca bronzului, hallstattiană, Latène și epoca romană. Din perioada stăpînirii romane s-au aflat fragmente de vase din pastă fină cărămizie și cenușie, dar mai ales fragmente de *dolia* ornamentate cu benzi de linii ondulate și orizontale. Tot din acest timp sint și câteva fragmente din buza și corpul unor vase din pastă cenușie, modelată cu mina. S-a mai găsit o parte dintr-o rîșniță, câteva fragmente de cărămizi, bucăți de lipitură și oase de animale.

Materialul ceramic descoperit aduce mărturie grăitoare în ceea ce privește atribuirea așezării de *La Fîntîni* populației autohtone dacice începînd cu sec. III î.e.n., și apoi daco-romanilor²⁹

Lechința, com. Iernut, jud. Mureș.

La marginea de vest a satului, pe terenul numit *Săliște*, o terasă înaltă de pe malul drept al Mureșului, pe circa 8 ha se află urme materiale din epoca bronzului, hallstattiene, Latène, din epoca romană, prefeudală³⁰ și feudală³¹. După unii cercetători, care au efectuat săpături în această stațiune, așezarea Latène continuă pînă în epoca romană³², iar după alții, între Latène-ul mijlociu și începutul stăpînirii romane în Dacia ar fi un hiatus, toată ceramica dacică atribuită Latène-ului tirziu datîndu-se în timpul provinciei³³. Dar și unii și alții admit caracterul autohton al așezării din epoca romană, fie după asemănarea formelor întîlnite în ceramica dacică și în cea romană³⁴ fie că, nepunîndu-se la îndoială acest caracter, ci din contră afir-

²⁸ La acest lucru ne gîndim pentru că, alături de ceramica mai sus descrisă, s-a aflat și un vâscior cu umărul cutat, din pastă cenușie-gălbuie, care pare mai vechi. Rămîne ca săpăturile sau alte descoperiri viitoare să aducă noi lămuriri.

²⁹ D. Radu, *Descoperiri arheologice pe teritoriul satului Curciu (jud. Sibiu)*, în *ActaMN*, VIII, 1971, p. 483—497, unde autorul afirmă pe baza fragmentelor de *dolia* descoperite, ceea ce nu e concludent după noi, că așezarea continuă pînă în secolul IV. e.n.

³⁰ Dorin O. Popescu, *Fouilles de Lechința de Mureș, în Dacia*, II, 1925, p. 304—309 și 334.

³¹ *SCIV*, III, 1952, p. 323—237; K. Horedt, *Săpăturile arheologice de la Iernut, 4, Lechința de Mureș*, în *ActaMN*, III, 1966, p. 408.

³² Vezi Dorin O. Popescu, *op. cit.*, p. 334—335.

³³ D. Protase, *op. cit.*, p. 36, pe baza săpăturilor din 1960 și K. Horedt, *op. cit.*, p. 408.

³⁴ Dorin O. Popescu, *op. cit.*, p. 323—344.

mîndu-l, motivația se face doar numai pe baza a două cești dacice aflate în complexul cu material roman³⁵, cînd însă se fac referiri la stratul roman de cultură se afirmă că ceramica romană este destul de puțină în raport cu cea Latène sau este prezentat ca o fișie destul de subțire³⁶, fără a se explica.

În acest strat, în timpul săpăturilor s-au descoperit urmele unei locuințe cu podina făcută din mai multe rînduri de lipitură, o vatră și mai multe gropi de provizii. Ceramica romană aflată constă din fragmente de vase din pastă fină de culoare cărămizie și cenușie, de dimensiuni și forme diferite, și din fragmente cărămizii, dintr-o pastă mai aspră, de la vase mijlocii, unele decorate cu mai multe benzi de linii incizate, care uneori au aspect de caneluri. Pe gîtul unui vas din care lipsește o bună parte, se află scrijelată, destul de neglijent, cu litere capitale, inscripția MARITMI (?)³⁷, întreruptă de o spărtură.

De prezența băștinașilor în această așezare este legat și depozitul cu unelte dacice aflat în apropiere, pe Podei³⁸.

Din cele arătate se desprinde concluzia că aici se află o așezare autohtonă din timpul stăpînirii romane în Dacia; și că, totuși, cu unele mutații și reveniri dintr-un sector sau altul al ei, se pare că așezarea începe în Latène³⁹ și continuă mai modest pînă în plină epocă prefeudală⁴⁰.

Mugeni, jud. Harghita.

La marginea satului, pe malul drept al Tîrnavei Mari, pe terenul numit *Vizlok*, se află o așezare autohtonă din sec. III—IV, descoperită prin săpăturile făcute aici în anii 1960 și 1962.

În așezare, care pare să se fi întins pe o mică suprafață, în stratul cu urme de cultură materială gros de 0,40—0,50 m, au fost descoperite resturile a 15—16 locuințe de suprafață, mai multe gropi, un cuptor de ars vase, ceramică de factură dacică modelată cu mîna și olărie romană⁴¹.

Locuințele, care au fost sesizate în săpătură printr-o ușoară adîncitură față de nivelul antic și printr-o aglomerare de bulgări de lut cu urme de nuiele și fragmente de vase, se pare că aveau o formă rectangulară și pereții împlețiți din nuiele și căptușiți cu lut. Singura locuință dezvelită complet era de 4,70 × 2,80 m.

Gropile, ovale, cu diametrele între 0,45 și 1,30 m și adînci de 0,90—1 m, conțin numeroase fragmente de vase lucrate la roată și cu mîna, cele mai frecvente fiind fragmentele de chiupuri (*dolia*) de culoare mai ales sură, dar și cărămizii, fără luciu.

Cuptorul de ars vase, construit rudimentar din lut, era așezat într-o groapă anume amenajată, adîncă de 0,80 m față de suprafața antică a solului.

Ceramica aflată în așezare provine de la vase dacice modelate cu mîna din pastă dură și neîngrijită, ornamentate cu motivele caracteristice: briuri alveolare, șiruri de alveole, creștături etc., și de la vase romane obișnuite dintre care remarcăm numărul mare de fragmente de

³⁵ Cf. *SCIV*, III, 1952, p. 324 și K. Horedt, *op. cit.*, p. 408.

³⁶ Deși D. Protase, *loc. cit.*, îl prezintă destul de gros și foarte bogat în resturi arheologice.

³⁷ Dorin O. Popescu, *op. cit.*, p. 334, o citește MARIT(V)MI.

³⁸ Cf. I. H. Crișan, *Un depozit de unelte descoperit la Lechința de Mureș*, în *SCIV*, XI, 2, 1960, p. 285—299.

³⁹ Lucru care ni se pare mai aproape de realitate; așa se pot explica și observațiile făcute în legătură cu stratul destul de gros aproape steril, dar cu urme romane în el (cf. K. Horedt, *op. cit.*, p. 408).

⁴⁰ *SCIV*, III, 1952, p. 324—327; *SCIV*, VI, 3—4, 1955, p. 674 și D. Protase, *op. cit.*, p. 117.

⁴¹ D. Protase, *op. cit.*, p. 40—42 și 119—121.

chiupuri (dintre care unele, mai ales cele cărămizii și fără luciu, ar putea să fie dacice) și prezența unor fragmente de vase fine cu sau fără luciu metalic, cu ornamente lustruite, specifice (?)⁴³.

Majoritatea fragmentelor ceramice aflate provin de la chiupuri și alte vase romane, care împreună cu ceramica dacică se află peste tot în stratul de cultură și în gropi, amestecate, o separare stratigrafică nefiind posibilă; mai mult, într-un chiup roman s-au aflat câteva fragmente de vase dacice. Totuși, o observație se impune, și anume că ceramica lustruită, e adevărat puțină, s-a aflat pînă acum numai în stratul de cultură și în locuințe, lipsind în gropi; după D. Protase, aceasta înseamnă că ar putea documenta o fază mai târzie a așezării, de după părăsirea provinciei⁴⁴, legată de pătrunderea unor elemente ale populațiilor, de asemenea romanizate, din estul provinciei.

Noșlac, jud. Alba.

Cu prilejul unor periegeze făcute în 1963, la circa 6 km sud de satul Noșlac, la capătul uneia din numeroasele ramificații ale văilor de pe malul stîng al Mureșului, în partea de hotar numită *Șumughi*, la suprafața terenului arabil, de o parte și de alta a văii, s-a aflat ceramică din epoca bronzului, hallstattiană, dacică și romană.

Săpăturile începute încă în toamna aceluiași an și continuate pînă în 1966, cu precădere pe latura nord-estică a văii unde materialele arheologice sînt mai intense, au dus la descoperirea unei așezări autohtone din epoca romană⁴⁴, ale cărei urme se întind pe aproximativ 200 × 150 m. În stratul de cultură cuprins între -0,20 și -0,65 m, suprapunîndu-se peste o așezare de la sfîrșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului, s-au aflat urmele a 6 semi-bordeie, a 13 gropi de provizii, ale unui cuptor și a două vetre de foc, foarte multă ceramică dacică, romană și din comuna primitivă⁴⁵.

Semibordeiele, care mai degrabă par niște locuințe de suprafață puțin adîncite în sol (0,20 — 0,45 m), apar înspre baza stratului, între 0,45 și 0,65 m. După cîte s-au putut constata, ele erau de formă patrulateră cu colțurile ușor rotunjite, dimensiunile lor variînd între 2,15 × 2,85 m și 3 × 4 m. Pe podina a două locuințe s-a dat de cîte un pietrar; unul din ele, mai mare, alcătuit din lespezi mici de gresie și pietre de riu arse, mai păstra încă forma cuptorului orientat cu gura înspre sud spre unul din colțurile încăperii, colț prin care se pare că se făcea intrarea⁴⁶. Într-o locuință s-au găsit resturile unei vetre făcute. Inventarul aflat este

⁴³ Și D. Protase, *op. cit.*, p. 120, le încadrează în așa-zisa cultură Sintana de Mureș—Cerneahov. Or știm că și pentru comuna primitivă denumirea unei culturi materiale după numele unei localități este improprie și are neajunsurile ei; cu atît mai mult pentru o perioadă istorică e cu totul nepotrivită și folosirea ei, care se pare că acum a devenit o modă chiar pentru această perioadă, nu numai că îngreunează înțelegerea mai profundă a fenomenului istoric respectiv, fărîmițîndu-l, dar creează impresia că se ocolește „tehnicist”, trecîndu-se pe plan secundar, — desigur că e mult mai simplu —, tocmai elementul principal: creatorul, adică *populația*, care chiar dacă nu se poate defini totdeauna cu toată certitudinea, în majoritatea cazurilor o știm sau o bănuim și o putem încadra în timp și spațiu.

⁴⁴ Deși e greu de susținut, pentru că astfel de ceramică se află și în stațiuni romane ce dăinuiesc numai pe durata provinciei.

⁴⁵ I. Mitrofan, *Așezarea daco-romană de la Noșlac (r. Aiud)*, în *Rev. Mus.*, II, 1965, nr. special, p. 437, unde este prezentat rezumatul comunicării ținute la Sesiunea științifică a muzeelor din 27—29 decembrie 1964.

⁴⁶ Prezența acestora din urmă la suprafața terenului și în stratul de cultură daco-roman rezultă fie din rulara ei de pe pantele din jur, în timpul lucrărilor agricole și al ploilor, fie prin răscolirea straturilor de cultură.

⁴⁶ Această presupunere pare să fie întărită și de poziția terenului ușor înclinat spre sud, precum și de faptul că în general colțul sudic al locuințelor se conturează ceva mai greu,

destul de sărăcăcios și constă din ceramică dacică și romană, uneori și din comuna primitivă, cărbune și oase de animale; într-o locuință s-au găsit însă și un vîrf și un manșon de vîrf de lance, o daltă și un cui de fier și un ac de fibulă de bronz. De asemenea, în timpul săpăturilor s-au mai descoperit și urmele a trei stîlpi de lemn de la o construcție, așezați în linie dreaptă, la 4 și respectiv 2 m unul de altul.

Gropile aflate în preajma locuințelor, iar în trei cazuri chiar sub locuință, pline cu pămînt, fragmente de vase dacice și romane, bucăți de lut ars fățuit, obiecte de fier distruse de rugină — între care un cuțit de plug — și oase de animale, apar ca o pată rotundă cu diametrul între 0,80 și 1,35 m la același nivel ca și locuințele și se adîncesc pînă la 0,90—2,20 m. Majoritatea se lărgesc în adîncime, ca apoi să se îngusteze, în formă de bol, terminîndu-se printr-un fund drept sau alveolar, dar sînt și gropi cu pereții drepți și fundul plat.

Din cuptor nu s-a mai păstrat decît vatra rotundă (1,20 m, în diametru), puțin din pereții din lut, foarte arși, pietrele existente de o parte și de alta a gurii cuptorului și groapa mică din fața acestuia. Cele două vetre prezente în săpătură prin pete de arsură, în preajma cărora s-au aflat și cîteva pietre de rîu, sînt probabil tot rămășițele unor cuptoare.

Materialul ceramic aflat în cuprinsul acestei așezări este foarte bogat și variat și provine de la vase romane și dacice.

Ceramica romană, ceva mai abundentă decît cea dacică, raportul fiind de 55 la 45%, poate fi grupată după factura pastei în fragmente de vase din pastă fină, bună sau dură. Cele din pastă fină sînt de culoare cărămizie în cea mai mare parte, dar și de culoare cenușie. Dintre formele de vase întîlnite din această pastă cităm: oale mari cu torți, ulcele cu sau fără torți, căni, castroane, farfurii, cupe cu picior și strecurătoare, unele date pe corp cu vopsea roșie, castanie sau negricioasă. De asemenea, s-au mai aflat și cîteva fragmente de vase stampilate, avînd ca decor motive obișnuite, ca diferite forme de frunze, flori sau rozete, și motive mai puțin obișnuite, ca figura unui bărbat privind spre dreapta, încadrată într-un cartuș oval, probabil, o gemă, imprimată prin repetare pe corpul unui castron. Tot aici amintim și un mîner de vas ornamentat cu motive în relief. Din pastă bună și de culoare cenușie, uneori cu aspect cărămiziu sînt în general fragmentele de *dolia*, de cele mai multe ori ornamentate cu benzi de linii sau caneluri orizontale, uneori combinate cu benzi de linii în valuri sau numai cu striuri mărunte. Cele din pastă dură cu mult nisip în compoziție, foarte puternic arse, de culoare cenușie-cărămizie-negricioasă, provin fie de la vase mari cu pereții groși, fie de la oale mai mici cu pereții subțiri, fundul plat și buza răsfrîntă, pe care întîlnim frecvent ca decor caneluri, linii, fișii de linii orizontale sau ondulate sau motive executate cu roțița dințată. Menționăm că pe un fragment de vas ornamentat cu două linii ondulate se află mult aplatizat, aproape șters, un briu alveolar — decor de altfel existent și pe un capac, pe partea lui superioară, aproape de margini.

Ceramica dacică aflată masiv în cuprinsul acestei așezări este prezentă în marea ei majoritate prin fragmente de vase modelate cu mîna din pastă dură, consistentă, sau din pastă bună, cenușie, dar și prin fragmente de vase lucrate la roată din pastă cenușie, fină. Cele modelate cu mîna din pastă dură, cu mult nisip, consistentă, foarte puternic însă neuniform arsă, de culoare cărămizie cu nuanțe castanii sau negricioase, sînt cele mai numeroase și provin, în general, de la oale cu corpul sferoidal sau alungit, cu fundul plat și buza răsfrîntă, ornamentate cu briuri alveolare, crestate, cu briu simplu sau butoni, cu linii sau fișii de linii ondulate sau cu incizii în formă de brăduleț. Pe unele fragmente de vase întîlnim ornamentele de mai sus combinate: butoni mici aplatizați și fișii de linii ondulate sau fișii de linii orizontale și ondulate și briu alveolar. Din aceeași pastă sînt și fragmentele de cești cu toartă. Tot modelate, se pare,

cu mîna (?) sînt : un fragment din buza și corpul unui vas mare cu lustru de culoare închisă și fragmentele de *dolia* din pastă bună, cenușie, gălbuie în exterior, decorate cu striuri neordonate pe tot corpul vasului, executate de obicei vertical sau, mai rar, în benzi de linii ondulate ce se împletesc formînd ochiuri. Din pastă fină, însă de data aceasta sigur lucrata la roată sînt cîteva fragmente din buza, cupa sau piciorul unor fructiere, de dimensiuni diferite, cenușii-deschise sau cu lustru.

În timpul săpăturilor au mai fost descoperite : un cercel de bronz, zgură de metal, bucăți de gresie, fragmente de rîșnițe și prîsnele.

Din cele arătate mai sus reiese că aici se afla o așezare de băștinași din sec. II—III e.n. Locuitorii ei, deși dislocați, se pare, în cursul marilor evenimente și prefaceri la care a fost supusă Dacia prin transformarea ei în provincie romană⁴⁷ vor continua felul de viață și îndeletnicirile tradiționale, construindu-și același tip de case și ocupîndu-se pe mai departe cu agricultura și păstoritul. Dar cu toate servituțile la care ei vor fi fost supuși și izolarea care ne apare la prima vedere, ei nu vor rămîne cu totul refractari față de noile situații create și în contactul lor cu lumea și tehnica romană vor fi destul de receptivi, concludentă în acest sens fiind abundența ceramicii romane întîlnite, precum și calitatea și consistența pastei folosite în confecționarea ceramicii de factură locală, nemaivorbind de îmbinarea de forme și tipuri, încît în multe cazuri o distincție este destul de greu de făcut.

Obreja, com. Mihalț, jud. Alba.

La marginea de sud-est a satului Obreja pe a doua terasă de pe malul stîng al Tîrnavei, în terenul arabil numit *Cînepi* și *Tăul lui Filip*, pe o suprafață de circa 6 ha se află o așezare rurală din vremea stăpînirii romane. Săpăturile efectuate aici între anii 1961—1966 și 1969—1970 au dus la constatarea că în stratul de cultură materială gros de circa 0,50—0,80 m, cu material ceramic dacic și roman și care se suprapune parțial peste două așezări din neolitic și epoca bronzului⁴⁸, s-au aflat pînă în prezent urmele a 24 de semibordeie⁴⁹, 7 locuințe de suprafață, circa 40 de gropi de provizii, un cuptor și un mic depozit de unelte de fier.

Semibordeiele sînt de formă rectangulară sau rotund-ovală și adînci de 0,90—1,20 m față de nivelul antic, mărimea lor variînd între 10 și 15 mp. În unele, pe podina din lut bătătorit s-a aflat fie cîte un cotlon sau cuptor de pietre, fie numai o simplă vatră de foc. Inventarul acestor semibordeie este destul de sărăcăcios și constă din fragmente de vase romane și mai puține fragmente de vase dacice modelate cu mîna sau lucrata la roată, de la fructiere și chiupuri cenușii, bucăți de rîșnițe de tip roman, verigi, cuie de fier, oase de animale, prîsnele de lut, gresii, ace de os sau bronz și bucăți de țiglă sau cărămidă, reutilizate.

Locuințele de suprafață sînt prezente prin platforme de bucăți de lut ars cu urme de nuiele sau de pari, fragmente de vase romane, puține bucăți de rîșnițe, țigle, cărămizi, oase și pietre de rîu, pe o suprafață de 10—12 mp. Într-un caz s-a dat de urmele unei locuințe care s-a suprapus peste un semibordei.

⁴⁷ Se pare că sînt veniți nu prea de departe, urme dacice pînă în preajma cuceririi Daciei și de după părăsirea ei de către administrația romană aflîndu-se la circa 6 km, în vatra Mureșului, la marginea de vest a satului Noșlac; vezi Mircea Rusu, *The prefeudal cemetery of Noșlac (VI th—VII th centuries)*, în *Dacia*, N.S., VI, 1962, p. 269—292.

⁴⁸ D. Protase, *op. cit.*, p. 42—44, 68—69 și 123; Idem, *Așezarea și cimitirul daco-roman de la Obreja*, în *ActaMN*, VIII, 1971, p. 135—159.

⁴⁹ Numite și aici de către autorul cercetărilor bordeie. Pentru discuția problemei, vezi nota 13.

Gropile de provizii, umplute ulterior cu tot felul de resturi, sînt peste tot în așezare în preajma semibordelelor; ele au formă de sac, butoi sau căldare cu diametrul de 1—1,70 m și se adîncesc pînă la 1,20—2,30 m, unele prezentînd urme de lipitură sau chiar de ardere. Gropile conțin în general ceramică romană și dacică, fragmente de rîșnițe, unelte de fier (seceri, coase), cenușă, cărbune, oase și bulgări de lut cu urme de nuiele. Într-o groapă s-a găsit o fibulă de tip roman, iar în alta, alături de ceramică romană și dacică, două fibule de bronz: una cu piciorul întors dedesubt și alta cu „capete de ceapă”, ambele din sec. IV.

În cuptorul cu o vatră de 1,20 m și în groapa din fața lui s-au aflat cîteva fragmente de vase romane.

Depozitul de unelte aflat la —0,45 m conține un cuțit și un fier de plug, un sfredel, 5 seceri, o secure, o teslă, un hirleț și alte obiecte, toate de fier.

În stratul de cultură, pe lângă materialul ceramic întilnit în semibordeie sau gropi, s-au mai aflat cîteva fragmente de cești fără toartă și cu alveole la bază, precum și cîteva fragmente de vase fine, cenușii-negricioase, cu motive lustruite⁵⁰.

După materialul descoperit și observațiile făcute în timpul săpăturilor se poate susține că aici se afla un sat de băștinași din sec. II—IV, care, păstrîndu-și felul de viață și datinile anterioare, au primit, din abundență materiale și influențe romane.

Ocna Sibiului, jud. Sibiu.

La circa 5 km spre sud de sat, pe platoul *Zmișe* din partea stîngă a văii Rîura, pe o suprafață de peste 1 ha se află urmele unei așezări autohtone din epoca romană. Săpăturile făcute aici, în 1964—1965, au scos la iveală urme materiale din epoca bronzului și epoca romană⁵¹. În stratul de cultură aparținător așezării, gros de 0,30—0,40 m, s-a aflat foarte multă ceramică romană amestecată cu mai puțină ceramică dacică⁵².

Ceramica dacică găsită provine de la oale mari cu pereții groși, uneori alungiți, fundul plat, gîtul scurt și buza evazată, unele ornamentate cu briu simplu cutat, alveolar sau crestat, cu șiruri de alveole sau cu benzi de linii, precum și de la cești și strecurătoare. Un fragment de vas mare din pastă bună cu mult nisip, cărămiziu-negricios, se pare lucrat la roată, este decorat cu striuri neordonate. S-au descoperit și cîteva fragmente de fructiere din pastă cenușie, fină, lucrate la roată.

Ceramica romană constă din fragmente de vase din pastă fină de culoare cărămizie și cenușie, din pastă bună, sură, și din pastă dură, cărămizie-negricioasă. Dintre tipurile de vase întilnite amintim: ulcele, străchini, vase mari cu torți, *dolia*, farfurii, oale și capace, unele decorate cu benzi de linii orizontale și ondulate.

În afară de ceramică, care este covîrșitoare în stratul de cultură, s-au mai găsit și cîteva fragmente de rîșnițe și gresii pentru ascuțit⁵³.

⁵⁰ Databile după D. Protase în sec. IV.

⁵¹ D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, 1966, p. 204; idem, *O așezare dacică din epoca romană la Ocna Sibiului*, în *Apulum*, VII, 1, 1968, p. 229—239.

⁵² Pentru o mai bună informare, am studiat, prin bunăvoința conducătorului săpăturilor, o parte din materialul ceramic aflat. De asemenea am studiat și materialul ceramic provenit de aici, aflat în depozitul Muzeului Brukenthal, sub nr. de inventar A. 98322.

⁵³ Cît despre lipsa bulgărilor cu urme de nuiele (cf. D. Protase, *O așezare dacică din epoca romană la Ocna Sibiului*, în *Apulum*, VII, 1, 1968), ea nu îndreptățește presupunerea lipsei locuințelor de suprafață din așezare.

Roșia, com. Cornățel, jud. Sibiu.

Cu prilejul unor lucrări agricole, în anul 1958, pe locul numit *Kramor* și *Kannerech*, situat la marginea satului, în dreapta văii Vurpărului, pe o suprafață de circa 160×100 m au apărut numeroase vestigii, care continuau sporadic spre est pe încă 100 m. Din săpătura efectuată s-a constatat că stratul se adâncea pînă la 0,80 m, dar cel mai mult material arheologic s-a aflat în partea lui superioară, în care, din cauza puternicilor răscoliri provocate de arături, observațiile au fost mult îngreunate.

Materialul recoltat constă din: ceramica hallstattiană, Latène, din epoca romană și din feudalismul timpuriu, bulgări de lut ars cu urme de nuiele, oase de animale⁶⁴, un topor cu orificiu longitudinal și un călci de lance⁶⁵, de tip Latène, ambele din fier.

Ceramica din Latène-ul dacic este, în cea mai mare parte, modelată cu mîna din pastă ordinară cu mult nisip, slab și neuniform arsă, de culoare cărămizie-negricioasă, și provine de la oale cu corpul sferoidal, uneori alungit, cu fundul plat și cu buza răsfrîntă, unele ornamentate cu butoni rotunzi cu alveole sau creștături pe partea teșită a butonilor, cu butoni și briuri alveolare sau numai cu briuri alveolare, și de la capace și cești. Nu lipsește nici ceramica lucrată la roată din pastă de bună calitate cum sînt fragmentele de vas mare sferoidal, fragmentele de fructiere, cu lustru de culoare închisă sau aspect cărămiziu-negricios și fragmentul din buza unui chiup de culoare cărămizie.

Ceramica romană, mai puțină în raport cu cea dacică, provine de la vase mari cu torți, de la castroane și căni din pastă fină, cărămizie, uneori cenușie, și de la vase din pastă dură⁶⁶. Tot acestei perioade îi aparțin: fragmentul din buza unei fructiere, fără lustru, și fragmentele de vase dacice modelate cu mîna ce continuă tipurile și formele din epoca anterioară, dar dintr-o pastă ceva mai îngrijită, mai uniform arsă și mai consistentă, decorate mai frecvent cu briuri alveolare sau cu linii ondulate precum și fragmentul de vas, ce pare lucrat la roată din pastă cenușie, cu lustru metalic în exterior.

Deși materialul ceramic dacic Latène și cel de epocă romană, datorită situațiilor survenite, a fost amestecat și aflat împreună cu material din alte epoci, caracteristicile pregnante ale primului și însușirile celui de al doilea, precum și prezența ceramicii romane, fac să rezulte că aici se afla o așezare a autohtonilor daci care au continuat să trăiască în acest loc retras și în epoca romană.

Ruși, com. Slimnic, jud. Sibiu.

La circa 300 m de marginea satului, pe malul drept al pîriului numit Valea Rușilor, la suprafața terenului arabil, împreună cu ceramică neolitică și hallstattiană se află numeroase fragmente de vase din Latène-ul dacic și din epoca romană. Tot aici, prin 1946—1947, s-a descoperit un vas de lut cu monede de argint de la Septimius Severus și pînă la Filip Arabul⁶⁷.

Ceramica Latène constă din fragmente de vase modelate cu mîna din pastă dură, poroasă, inegal și neuniform arsă, de culoare cărămizie-negricioasă, ornamentată cu briuri simple sau alveolare sau cu butoni rotunzi și alveolați pe partea teșită, la care se adaugă și cîteva frag-

⁶⁴ N. Lupu, *Așezarea daco-romană de la Roșia (jud. Sibiu)*, în *ActaMN*, V, 1968, p. 445—450.

⁶⁵ Prezentate de N. Lupu, *op. cit.*, p. 447, vezi și fig. 2/17—18 ca secure și daltă.

⁶⁶ Aceasta din urmă nu este alta, credem noi, decît cea ordinară, lucrată la roată și considerată Latène de către conducătorul cercetărilor întreprinse aici; cf. N. Lupu, *op. cit.*, p. 446.

⁶⁷ B. Mîtea, *Tezaurul monetar de la Ruși—Sibiu și acțiunea carpilor împotriva stăpînirii romane în Dacia în timpul lui Filip Arabul*, în *SCIV*, IV, 3—4, 1953, p. 612—615.

mente de vase cenușii provenind de la fructiere sau chiupuri, ultimele dintr-o pastă mai puțin consistentă.

Ceramica dacică din epoca romană, modelată cu mâna, constă din fragmente de oale sferoidale sau alungite ce continuă tipul de vase și ornamentația din epoca preromană; ele sînt confecționate tot din pastă dură, însă mai îngrijită, mai omogenă, mai consistentă și mai bine arsă. De asemenea, sînt prezente și fragmente de fructiere, precum și fragmente de *dolia* din pastă spumoasă, fină, însă inegal arsă, decorate cu linii orizontale și ondulate, neordonate. Ceramica romană provine de la ulcele, unele date cu vopsea roșie, de la vase mari cu torți din pastă fină, cărămie, de la capace și *dolia* cenușii și de la oale din pastă dură⁶⁰.

Notăm și un vîrf de lance din fier.

După natura materialului descoperit, aici se afla, străjuită de dealuri, o așezare dacică din Latène ce dăinuie și în epoca romană.

Sava, com. Palatca, jud. Cluj.

Pe terenul numit *Nagyudvornok* a fost identificată și cercetată parțial, în 1963, o așezare din timpul stăpînirii romane. S-au dezvelit 3 semibordeie al căror pereți erau făcuți, se pare, din pari îngrădiți cu nuiete și lipiți cu lut. Materialul arheologic aflat constă din fragmente ceramice romane amestecate cu fragmente de vase dacice modelate cu mâna dintr-o pastă zgrunțuroasă, de culoare cenușie-negricioasă, unele ornamentate cu briuri crestate⁶⁰.

Sfîntu Gheorghe, com. Iernut, jud. Mureș.

La est de sat, pe malul drept al Mureșului, în locul numit *Pe Șes*, se află bogate vestigii arheologice. În stratul de cultură, gros de 2—2,40 m, s-au găsit urme de cultură materială din epoca bronzului, epoca dacică, epoca romană, prefeudală și feudală⁶⁰.

În nivelul dacic, aflat între 1 și 1,40 m adîncime, prezent prin bordeie, gropi de provizii și ceramică modelată cu mâna sau lucrată la roată, specifică Latène-ului II, în partea superioară a nivelului, uneori destul de clar delimitată, s-a găsit ceramică romană. Acestei perioade îi corespunde o locuință de suprafață, un bordei și cîteva gropi de provizii, una de formă tronconică, cu materiale romane. În locuința din epoca romană, identificată pe o lungime de 3,50 m prin lespezi de gresie, bulgări de lut cu urme de nuiete și numeroase fragmente ceramice, alături de fragmente de vase romane s-au găsit și cîteva de factură dacică, printre care și un fragment de ceașcă. Acestea, precum și altele, caracteristice fazei finale a Latène-ului, asociate cu ceramică romană, dovedesc în mod hotărît existența unui sat de băștinași din epoca romană⁶¹.

Simonești, jud. Harghita.

Cu prilejul unor cercetări făcute în hotarul comunei, pe terasa unui pîriu ce se varsă în valea Nicăului, afluent pe cursul superior al Tîrnavei Mari, s-au descoperit urme materiale din epoca bronzului, dacice, romane (?) și din sec. VIII e.n.

⁶⁰ Observațiile privind ceramica din această așezare le-am făcut după materialul existent la Muzeul Brukenthal, inventariat sub numerele A 1392—1411 și 4481—4492.

⁶⁰ D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, 1966, p. 47.

⁶⁰ K. Horedt, *Șantierul arheologic Morești*, în *SCIV*, VI, 3—4, 1955, p. 661 și M. Rusu, *Săpăturile arheologice de la Iernut*, 2. *Sfîntu Gheorghe — Iernut*, în *ActaMN*, III, 1966, p. 403.

⁶¹ M. Rusu, *Ibidem*.

Aici, în timpul săpăturilor efectuate cu câțiva ani în urmă, la adâncimea de 1 m au fost dezvelite rămășițe dintr-o vatră confecționată din pietre. După materialul găsit în jurul vetrei: fragmente de vase dacice și mai ales romane, precum și o monedă de bronz, probabil de la mijlocul sec. II e.n., se pare că ea aparținea unei locuințe dacice din epoca romană⁶³.

Slimnic, jud. Sibiu.

Cercetările din 1970–1971 făcute în terenul numit *Schelzental*, cunoscut din descoperiri mai vechi ca loc cu bogate urme materiale din Hallstatt, Latène și epoca romană⁶³, azi în cea mai mare parte sub vatra satului actual, au dus la precizarea că aici se află o așezare ce începe în Latène II și durează până în epoca romană⁶⁴. Tot cu acest prilej s-a constatat că în această așezare, înconjurată pe două laturi de piraiele Băcia și Șerba și străjuită de dealuri înalte, urmele de locuire daco-romane nu se suprapun peste cele mai vechi, dacice, locuirea extinzându-se pe orizontală și nu continuând pe verticală. Din perioada romană s-au aflat: semibordeie rectangulare de 4 × 3,50 m cu stâlpi la colțuri și pereți de nuiele căptușiți cu lut, unul cu cuptor din lespezi și pietre de riu, gropi de provizii în formă de trunchiuri de con și ceramică specifică⁶⁵ modelată cu mina din pastă dură, omogenă, bine arsă, de culoare brună-cărămizie, de la oale ornamentate cu butoni rotunzi și alveole pe partea lor teșită, cu butoni și cu briuri alveolare, linii ondulate sau striuri neordonate dispuse vertical sau numai cu briuri alveolare sau linii disparate, de la cești și ceramică lucrată la roată de la străchini, fructiere și chiupuri cenușii precum și fragmente de rîșnițe.

Semibordeiele din perioada romană, afară de faptul că au ca inventar și ceramică romană, nu se deosebesc ca formă și construcție de cele anterioare, rectangulare sau cu colțurile rotunjite; în schimb gropile sînt circulare, cu fundul ascuțit. Ceramica găsită atît în semibordeie cît și în gropi este de factură dacică, modelată cu mina, uneori lucrată la roată, ca și de factură romană. Ceramica dacică modelată cu mina este prezentă prin fragmente de oale din pastă dură, consistentă, de culoare cărămizie-negricioasă, decorate cu butoni rotunzi, unii crestați, cu butoni și benzi de linii ondulate, uneori dispuse „în ochiuri” sau numai cu benzi de linii ondulate și ruri de alveole sau cu striuri verticale, neordonate, iar cea lucrată la roată de fragmente de vase din pastă bună și fină de la chiupuri cenușii și cărămizii și de la o fructieră. Ceramica romană, ceva mai puțină, este prezentă prin fragmente de vase din pastă fină, cărămizie, de la ulcele, căni, farfurii și cupe, unele date cu vopsea roșie, de fragmente cenușii de la *dolia* și de fragmente de oale din pastă dură, foarte bine arsă, de culoare gri sau cărămizie-negricioasă.

Din prezentarea acestor așezări, puține deocamdată⁶⁶, și cu toată rezerva ce se impune față de unele date furnizate de periegeze⁶⁷ și chiar față de unele săpături, despre care avem informații sumare și uneori destul de

⁶³ Z. Székely, *Contribuții la problema așezărilor și cetăților dacice din sud-estul Transilvaniei*, în *Cumidava*, III, 1969, p. 102.

⁶⁴ K. Horedt, *Ceramica slavă din Transilvania*, în *SCIV*, II, 2, 1951, p. 204; D. Protase, *op. cit.*, p. 52.

⁶⁵ I. Glodariu, *Așezarea dacică și daco-romană de la Slimnic*, *supra*, p. 119 și urm.

⁶⁶ O bună parte din materialul ceramic provenit din această așezare și depozitat în Muzeul Brukenthal și Muzeul de istorie al Transilvaniei a fost studiată și de subsemnatul.

⁶⁷ Cercetările fiind încă la început, numărul celor cunoscute e încă foarte mic, dacă ținem seama că unele dintre cele deja descoperite sînt foarte aproape între ele, ceea ce presupune o mare densitate și deci un număr foarte mare de așezări.

⁶⁸ În care lipsa observațiilor stratigrafice și factorul accidental duc de multe ori la interpretări îndoielnice.

vagi⁶⁸, din frecvența și cantitatea impunătoare a materialului ceramic dacic și roman aflat împreună în același strat de cultură se desprinde clar imaginea că populația autohtonă este prezentă în număr mare în mediul rural al provinciei. Aici, cu toate prefacerile la care va fi fost supusă, ea va continua să trăiască în sate a căror viață poate nu se va deosebi de cea din epoca premergătoare. Desigur, după cum reiese din unele descoperiri arheologice și, se pare, și din unele scene de pe columna lui Traian⁶⁹, prin deplasările de populație dintr-o zonă în alta, provocate de instaurarea dominației romane multe dintre aceste sate își vor fi schimbat vatra. Dar tot pe baza unor asemenea descoperiri arheologice și observații făcute⁷⁰ se poate afirma acum că nu puține așezări, ca cele de la Slimnic, Roșia, Ruși, Curciu, poate Ciunga și Lechința și chiar Sfântu Gheorghe (?) s-au dezvoltat în continuare în același loc. Ceea ce pare însă semnificativ e că atât unele cât și altele sînt prezente aproape peste tot în cadrul provinciei și că din punctul de vedere al amplasării, al întinderii și al materialului arheologic descoperit, privind epoca romană, nu se poate face nici o deosebire. Așezări ale autohtonilor întîlnim acum atât în văile largi ale râurilor, ca cele de la Ciumbrud, Lechința și Sfântu Gheorghe în valea Mureșului și cea de la Obreja în valea Tîrnavei, cât și, mai ales, în regiunea deluroasă din zonele centrale ale provinciei, ascunse în fundătura unor văi, cum sînt cele de la Boarta, Cașolț, Ciunga, Curciu, Noșlac, Sava, Ruși și Slimnic, și chiar în zonele periferice ale acesteia, ca cele de la Mugeni și Simonești. Ele sînt situate fie în apropierea rețelei de drumuri ce împînzea întreaga Dacie, fie în locuri mai retrase față de marile artere de circulație; un fapt însă trebuie reținut: că nici una din stațiunile autohtone descoperite pînă acum nu se află în preajma unui oraș⁷¹.

Așezările în care populația băstinașă își duce viața nu aveau o întindere prea mare, suprafața lor variind de la 1—3 ha (Boarta, Curciu, Mugeni, Noșlac, Roșia, Sfântu Gheorghe) la 6—8 ha (Ciunga, Lechința, Obreja). Tipul de locuințe descoperit este același ca și în așezările din epoca anterioară⁷², constînd din semibordeie și locuințe de suprafață alcătuite de obicei din cîte o singură încăpere⁷³. Semibordeiele, niște locuințe de suprafață puțin adîncite în pămînt, erau de formă patruleteră, unele cu colțurile ușor rotunjite (Noșlac, Slimnic) sau rotund-ovale (Archiud), de 6—15 mp, cu pereții făcuți din pari și nuiete și lutuiți. Pe podina de lut, bătătorit, în unele s-au aflat rămășițele cîte unui cuptor din pietre de rîu și lespezi mici de gresie (Noșlac, Obreja), ale unei vetre făcute (Archiud, Noșlac, Obreja)

⁶⁸ Sondajele care se rezumă la observații nu întotdeauna edificatoare și la un material redus.

⁶⁹ Vezi nota 4.

⁷⁰ Din descoperirile arheologice mai vechi sau mai noi, concludente fiind cele făcute recent în săpăturile de la Slimnic, cf. I. Glodariu, *op. cit.*, precum și observațiile noastre asupra materialului ceramic provenind de la Roșia și mai ales asupra celui din așezarea de la Ruși.

⁷¹ Cea mai aproape de un oraș fiind cea de la Obreja, la circa 25 km de Apulum.

⁷² Cf. C. Daicoviciu și Al. Ferenczi, *Așezările dacice din Munții Orăștiei*, 1951; C. Daicoviciu, *Patra Roșie*, 1954, p. 13—22, 54—74 și 126—128; H. Daicoviciu, *Dacii*, 1965, p. 139—141.

⁷³ Fapt ce nu ni se pare cu totul sigur cînd e vorba de locuințele de suprafață.

sau ale unui cotlon pentru foc. Locuințele de suprafață, al căror contur este mai greu de sesizat, se pare că au fost patrulete, mult mai spațioase (10—15 mp), cu pereții din birne sau din pari cu nuiete și lutuți. Aceste două tipuri de locuințe sînt cele mai obișnuite și mai frecvent întîlnite în timpul cercetărilor⁷⁴; în unele așezări coexistă ambele tipuri (Noșlac, Obreja), fără ca să se poată însă face vreo deosebire cronologică sau de apartenență etnică; ar putea fi vorba de o diferențiere socială, dacă ne gîndim la faptul că unele locuințe de suprafață erau poate mai impunătoare, fiind clădite pe temelii de pietre, în unele situații folosindu-se chiar și mortarul (Cașoț, Ciunga).

Un rol nu mai puțin însemnat în viața satului îl vor fi avut și cuptoarele de copt pîine sau de ars oale⁷⁵, aflate în preajma locuințelor de la Obreja și Mugeni, la care pot fi adăugate și vetrele de la Boarta și Noșlac.

Mult mai numeroase sînt însă gropile de provizii descoperite mai în toate așezările în care s-au făcut cît de cît săpături mai ample. Acum pline cu pămînt și tot felul de resturi, gropile semnalate în săpătură prin cîte o pată rotundă, de 0,80—1,50 m în diametru, plecau de la același nivel cu locuințele, adîncindu-se pînă la 1—2,30 m în formă de bol, căldare, trunchi de con sau sac, la unele (Archiud și Obreja) aflîndu-se urme de ardere sau lipitură.

În stratul de cultură aparținător acestor așezări — gros de la 0,30 la 0,80 m — descoperirea cea mai bogată și totodată cea mai importantă deocamdată în stabilirea cronologiei, duratei și apartenenței lor este ceramica de factură dacică și romană, care, după cum s-a mai arătat, se află amestecată peste tot atît în strat, cît și în complexele arheologice din epoca romană mai sus definite.

Olăria dacică descoperită în cantitate destul de mare continuă tipurile de vase, formele și ornamentația specifică Latène-ului tîrziu, dar în ceea ce privește pasta din care sînt confecționate acum vasele uzuale se observă în majoritatea așezărilor cercetate o evidentă îmbunătățire a compoziției și a calității acesteia. În cea mai mare parte ea provine de la vase modelate cu mîna din pastă dură, cu mult nisip, bine frămîntată, puternic însă neuniform arsă, de culoare cărămie negricioasă, uneori cu nuanțe castanii, de la oale cu corpul sferoidal sau alungit, cu fundul plat și buza răsfrîntă, unele ornamentate cu brîu alveolar, crestat, sau mult simplificat (reprezentat numai printr-o cută), cu butoni mici rotunzi și aplatizați, cu alveole, cu linii sau fișii de linii orizontale sau ondulate și cu striuri; uneori pe corpul vaselor aceste motive decorative apar îmbinate: butoni sau brîu alveolar cu linii ondulate (Boarta, Noșlac) sau butoni și benzi de linii ondulate „în ochiuri” (Slimnic). Din aceeași pastă dură, consistentă, sînt confecționate și ceștile cu toartă aflate în cele mai multe din așezările

⁷⁴ În unele cazuri, ca la Sfintu Gheorghe și poate (?) în unele la Obreja, vor fi existat probabil și bordeie.

⁷⁵ În care, după forma lor rudimentară și destul de simplă, credem că se ardea ceramică uzuală de către olari locali.

cercetate⁷⁶. Menționăm însă că în unele așezări ca Archiud, Mugeni și, în parte, Boarta și Roșia, acest gen de vase sînt din pastă dură mai puțin îngrijită și că unele cești aflate la Obreja sînt fără toartă și au alveole la bază. Tot modelate, se pare, cu mîna sau poate lucrate la roată, dar din pastă bună, cărămizie sau cenușie, unele cu aspect gălbui în interior, sînt fragmentele de vase mari (*dolia*), uneori pe corp cu striuri neordonate, de obicei verticale, cu benzi de linii orizontale și ondulate sau mai rar cu benzi de linii ondulate ce se țes „în ochiuri” (Cenade, Noșlac), precum și fragmentele de oale mari cu pereții groși și cu lustrul metalic de la Noșlac și Roșia. Dacă această categorie de chiupuri pe care le considerăm dacice și pe care cu greu le putem deosebi de cele romane⁷⁷ (doar prin pasta uneori puțin mai spumoasă sau neuniform arsă, execuția mai puțin sigură și decorul neglijent) sînt lucrate la roată — ceea ce nu pare exclus⁷⁸ — sau nu(?): în schimb fructierele, caracteristice din pastă fină, cenușie, cu sau fără lustru, de dimensiuni și forme mai mult sau mai puțin evoluat, aflate într-o serie de așezări ca cele de la ; Boarta, Ciunga, Noșlac, Obreja, Ocna Sibiului, Roșia, Ruși și Slimnic sînt sigur lucrate la roată și dovedesc că chiar și aceste tipuri de vase, și alături de acestea poate și altele, lucrate la roată, pe care însă nu le putem distinge din varietatea de forme a vaselor romane cu care se aseamănă, răzbat în olăria provinciei⁷⁹.

Ceramica romană aflată, în majoritatea așezărilor, în cantități mai mari decît cea dacică⁸⁰, provine de la vase de tipuri și forme obișnuite în provincie. Din pastă fină de culoare cărămizie sau cenușie s-au găsit fragmente de oale mari cu torți, ulcele, căni, castroane, farfurii, cupe cu picior și strecurători, unele — mai puține — date fie pe tot corpul, fie numai în benzi, cu vopsea roșie, castanie sau brună. Reamintim că pe gîtul unui vas cărămiziu, spart, găsit la Lechința, s-a păstrat, scrijelată inscripția MARITMI(?)⁸¹ și că pe un fragment de toartă lată de la un vas mare, tot cărămiziu, aflat la Boarta, este aplicat un briu alveolar din aceeași pastă⁸². Tot aici amintim și cele cîteva fragmente de vase cenușii cu motive de linii lustruite din așezările de la Archiud, Boarta, Mugeni și Obreja, atribuite perioadei postromane⁸³, deși ele se găsesc, e adevărat tot atît de rar, și în așezări ce durează numai în timpul stăpînirii romane. Ca un ultim amănunt privind această ceramică trebuie să arătăm că în unele așezări, ca cele de la Boarta și Noșlac s-a aflat și ceramică „de lux” ce imită *terra sigillata*,

⁷⁶ Cum sînt cele de la Boarta, Cenade, Noșlac, Obreja, Ocna Sibiului, Lechința și Sfintu Gheorghe.

⁷⁷ Ne referim la cele cenușii.

⁷⁸ Această categorie de vase a fost sesizată și prezentată de noi într-o comunicare mai veche, ținută la Sesiunea științifică a muzeelor în 1964.

⁷⁹ Fapt relevat de noi tot atunci (vezi nota precedentă).

⁸⁰ Exceptînd așezările de la Roșia, Slimnic și, poate, cele de la Cenade, Ruși și Sf. Gheorghe unde este mai puțină.

⁸¹ Vezi nota 37. Lectură puțin probabilă.

⁸² O transpunere clară a briului alveolar dacic pe un vas de cea mai autentică factură romană. Notăm cu acest prilej că briul alveolar ca ornament este prezent pe vase din pastă fină romană și în așezări romane (ca cea de la Cristești, de exemplu).

⁸³ D. Protase, *op. cit.*, p. 123.

și câteva fragmente de vase stampilate cu motive florale, frunze sau rozete ; de asemenea, că pe niște fragmente de castron de la Noșlac decorul constă din figura unui personaj spre dreapta, încadrată într-un cartuș oval, probabil o gemă⁸⁴. Din pastă bună, uneori cu mult nisip în compoziție, s-au aflat fragmente de vase mari cu pereții groși provenind mai ales de la *dolia*, ornamentate de obicei cu linii, benzi de linii orizontale sau ondulate și destul de rar „în ochiuri”, ca cele de la Boarta, și pe care, deși se aseamănă foarte mult cu cele dacice, le încadrăm între produsele de factură romană, determinați de considerentul că ele se găsesc peste tot în cuprinsul provinciei în așezările romane, nemaivorbind de faptul că în provinciile dunărene ele erau cunoscute încă dinaintea cuceririi Daciei⁸⁵, fără însă să negăm că unele dintre ele ar putea tot atât de bine să fie dacice. Tot din pastă bună, sură, s-a aflat, în așezarea de la Boarta, un fragment de vas care pe umărul ușor cutat are ca decor un șir de alveole, iar alături o bandă de linii orizontale. Fragmentele de vase din pastă pe care noi am numit-o dură, cu mult nisip în compoziție, foarte puternic arsă, de culoare cărămizie-negricioasă, asemănându-se de multe ori cu corespondenta ei dacică din epoca romană și de care se deosebește doar prin execuția ei la roată, calitatea ceva mai bună și arderea mai uniformă, provin fie de la vase mari, cu pereții groși, fie, mai ales, de la oalele mai mici cu fundul plat, corpul bombat și buza răsfrîntă, unele ornamentate cu caneluri, linii, fișii de caneluri sau linii ori cu motive imprimate cu roțița dințată⁸⁶. Remarcăm faptul că și în această categorie de ceramică pe un fragment de vas găsit în așezarea de la Noșlac, alături de două linii ondulate se află, mult aplatizat, aproape șters, un brîu alveolar, ornament descoperit aici și pe partea superioară a unui capac, iar pe altul din așezarea de la Ciunga întîlnim ca decor un șir de alveole mărginite de o linie ondulată.

În afara materialului ceramic, inventarul așezărilor este sărăcăcios și se rezumă la obiecte de ordin gospodăresc ca ; fragmente de rîșnițe, aflate mai în toate așezările în care s-au făcut săpături, prîsnele și greutăți de lut, străpungători de os, cuțite și fiare de plug, descoperite în stațiunile de la Noșlac și Obreja, seceri la Obreja, topor la Roșia, obiecte care reflectă într-o oarecare măsură îndeletnicirile și modul de viață al locuitorilor acestor așezări ; la acestea se adaugă depozitul de unelte agricole de la Obreja, care după compoziția și numărul pieselor aflate, credem că aparține unei singure familii. Ca obiecte vestimentare și de podoabă s-au găsit câteva fibule de bronz în așezările de la Cașolț, Noșlac și Obreja⁸⁷, un pieptene de os în cea de la Archiud și un cercel de bronz la Noșlac. De asemenea, s-au mai aflat un călcîi de lance la Roșia, câteva vîrfuri de lănci în așezările de la Archiud, Boarta și Noșlac, și, afară de tezaurul din stațiunea de la

⁸⁴ Remarcăm că și la Obreja s-au descoperit fragmente de castron ornamentat prin stampilare cu o gemă. Material inedit. Informație D. Protase.

⁸⁵ Pentru discuția problemei, vezi D. Protase, *op. cit.*, p. 66.

⁸⁶ După unii încadrate la ceramica dacică : cf. S. Dumitrașcu și G. Togan, *op. cit.*, p. 13 și N. Lupu, *op. cit.*, p. 446.

⁸⁷ În această din urmă sint fibule atât din timpul provinciei, cât și postromane.

Ruși, datat către mijlocul secolului III e.n.⁸⁸, și câteva monede în cele de la Archiud, Cașolț și Simonești⁸⁹.

Din cele arătate reiese că așezări ale populației autohtone, fie ele încă din epoca Daciei libere, fie înjghebate o dată cu sau după organizarea Daciei romane, se află presărate peste tot în zonele rurale ale provinciei⁹⁰. Locuitorii acestora vor continua să trăiască în sate ce par să nu se deosebească de cele din perioada preromană⁹¹. În calitate de oameni liberi ei se îndeletniceau pe mai departe, după cum s-a putut vedea din materialul arheologic descoperit, cu agricultura și creșterea animalelor ca resurse principale de existență, fără ca vânătoarea, pescuitul⁹² sau activitățile meșteșugărești, ca olăritul sau lemnăritul, să fie neglijate. Toate acestea presupun și existența unor terenuri lăsate în folosința autohtonilor ca *ager stipendiarius* și care — dacă ne gândim la capacitatea unor gropi de provizii și la mulțimea de oase de animale domestice aflate în stratul de cultură — par să fi fost destul de întinse, confirmând știrea păstrată de Lactantius⁹³ și presupunerea în legătură cu bunurile de care dispuneau localnicii supuși la cens.

Dar dacă în fizionomia satului sau în preocupările locuitorilor nu se observă aproape nici o schimbare⁹⁴, apoi în organizarea socială a proprietății și a procesului de producție se pare că totuși ea s-a produs⁹⁵; acum se va impune tot mai mult proprietatea privată. Acest proces în evoluția socială, determinat de o serie de cauze, unele arătate mai sus, a fost accelerat și de contactul direct și continuu al băștinașilor cu lumea romană, — și dacă luăm în considerare veteranii stabiliți aici, proveniți din numărul mare de trupe instalate în provincie și mulțimea coloniștilor, veniți încă de la început⁹⁶ — acesta trebuie să se fi produs încă din primii ani și cu multă receptivitate. Un exemplu elocvent ni-l oferă materialul ceramic, aflat, după cum s-a arătat, din abundență în așezările cercetate. Astfel, în majoritatea așezărilor ceramica dacică dură acum e lucrată din pastă mult

⁸⁸ B. Mitrea, *op. cit.*, p. 615.

⁸⁹ Subliniem faptul că tezaurul, care a aparținut probabil unui localnic, conține monede de la Septimiu Sever la Filip Arabul (B. Mitrea, *op. cit.*, p. 612—615) și că monedele din așezarea de la Archiud erau de la Caracalla și Severus Alexander (D. Protase, *op. cit.*, p. 106), iar cea de la Simonești din timpul lui Antoninus Pius sau Marcus Aurelius (Z. Székely, *op. cit.*, p. 102), celelalte nefiind determinate.

⁹⁰ Acum datorită descoperirilor făcute, credem că ideea retragerii în zone mai puțin fertile și mai ales în zonele din estul provinciei, tot mai puțin folosită în ultimul timp, nu mai poate fi susținută.

⁹¹ Atit prin întinderea lor, sistemul și materialul folosit în construcția locuințelor, cit și prin inventarul de uz gospodăresc descoperit.

⁹² Ne gândim la așezările situate pe malul sau în apropierea unor riuri.

⁹³ Vezi nota 8. Dar pentru ca să se poată efectua o astfel de acțiune presupunem și un grad mare de stabilitate a elementului indigen și mai puține fluctuații.

⁹⁴ Totuși credem că acum locuințele de suprafață, a căror contur și chiar urme sînt mai greu de sesizat, sînt mult mai frecvente.

⁹⁵ Fapt demonstrat și prin depozitul familial de unelte agricole descoperit în așezarea de la Obreja.

⁹⁶ Pentru comentariul textelor antice, vezi C. Daicoviciu, *Romanizarea Daciei*, în *Apulum*, VII, 1, 1968, p. 263—264.

mai îngrijită decît în epoca anterioară, amestecată de multe ori cu nisip fin ca degresant, mai bine frămîntată, mult mai bine modelată și foarte bine arsă, asemănîndu-se uneori cu cea dură romană, și care, prin identitatea tipurilor și formelor păstrate înclinăm să credem că era în continuare opera unor olari băștinași, care în limitele posibilităților se vor pune la curent cu tehnica epocii. Ei vor continua să lucreze pe mai departe vase specifice, tradiționale, chiar și dintre cele lucrate la roată, dintre care unele, chiupurile, cu greu se pot deosebi acum de cele romane. La rîndul ei olăria romană, cu calitățile ei cunoscute deja de localnici, avînd la bază cu olăria dacică, tipuri și forme comune Latène, se va apropia de aceasta acum și mai mult prin preluarea unor tipuri, cum sînt chiupurile, sau fructierele, de data aceasta din pastă cărămizie⁹⁷ și cu cute crestate, și elemente decorative ca brîul alveolar sau șiruri de alveole.

Transformările surprinse în tipurile și formele de vase, rezultate din influențele reciproce amintite, acum vădite și de necontestat, ne dau posibilitatea să ne formăm și în acest domeniu o imagine asupra relațiilor existente între băștinași și romani⁹⁸, din care reiese o legătură strînsă și permanentă, și implicit să întrezărim și pe această cale, a activității productive de zi cu zi, procesul de romanizare la care a fost supusă populația autohtonă. Probabil opera unui indigen este și textul scrijelat pe vasul de la Lechința, oricum, deocamdată singurul document lingvistic provenit din astfel de așezări.

Desigur, o bună parte a populației autohtone, poate chiar din mediul rural, a fost romanizată încă din primul secol de existență a provinciei⁹⁹, dar desăvîrșirea ei se va înfăptui numai în secolele următoare prin contopirea treptată și totală cu elementele romanizate venite și implantate în Dacia¹⁰⁰. Acest proces treptat de uniformizare pe plan social și spiritual a diferitelor grupuri etnice existente în Dacia romană este reflectat în oarecare măsură și de cultura materială din așezările autohtone, în speță de evoluția ceramicii, care dacă la început, cu toată varietatea de tipuri și de forme întîlnite, își certifica categoric apartenența, cu timpul se va nivela, ajungîndu-se la un amestec de forme și la simplificare. Acest fapt apare mai evident în așezările care vor continua după abandonarea provinciei¹⁰¹, cînd, după retragerea administrației romane și decăderea orașelor, și implicit a meșteșugurilor¹⁰² și în acest caz și al olăriei, se va impune cu

⁹⁷ De fapt, fructiere din pastă cărămizie întîlnim și în unele așezări dacice, preromane.

⁹⁸ Ale căror urme apar tot mai frecvent atît în lumea satelor, în așezări romane sau *villae rusticae*, cit și în cea a orașelor și în castre.

⁹⁹ Poate printre acei *Aelii* atestați în inscripțiile din Dacia (vezi C. Daicoviciu, *Romanizarea Daciei*, în *Apulum*, VII, 1, 1968, p. 266) și militarii a căror origine este indicată prin *natione Dacus* sau *provinciae Daciae* (M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, 1968, p. 197), unii să fie băștinași din lumea satelor.

¹⁰⁰ C. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 263.

¹⁰¹ Ca cele de la Archind, Mugeni și Obreja.

¹⁰² Prin părăsirea și distrugerea multor *officinae*.

precădere ceramica uzuală, rezultată a celei dure dacice și romane, prezentă în lumea satelor, mult mai simplu de executat¹⁰³ și mai la îndemîna maselor populare¹⁰⁴ și care va fi unul din factorii ce vor sta la baza culturii daco-romane a veacurilor următoare.

IOAN MITROFAN

SIEDLUNGEN DER BODENSTÄNDIGEN BEVÖLKERUNG IN DACIA SUPERIOR

(Zusammenfassung)

Die in den letzten Jahren im Gelände durchgeführten Untersuchungen und Erkundungen hatten die Entdeckung immer zahlreicher Ansiedlungen der bodenständigen Landbevölkerung zur Folge, wo Erzeugnisse der örtlichen materiellen Kultur sich neben solchen römischer Herkunft vorfinden.

Aus der Untersuchung des Materials dieser Siedlungen ergibt sich das Vorhandensein einer zahlreichen einheimischen Bevölkerung im ländlichen Milieu der Provinz. Hier fuhr sie fort in Dörfern zu siedeln, deren Leben sich nicht wesentlich von dem der vorangehenden Epoche unterscheidet.

Aus einigen Entdeckungen geht hervor, dass mit Beginn der Römerherrschaft viele Dörfer ihr Weichbild geändert haben dürften; gleichfalls aufgrund der Funde aber kann man jetzt behaupten, dass nicht wenige sich auch weiterhin am selben Orte entwickelten und dass, nach dem römischen Fundmaterial, die einen von den anderen nicht zu unterscheiden sind. Die Siedlungen hatten keine grosse Ausdehnung und die entdeckten Wohnungen waren wie in der vorangehenden Epoche: Wohngruben oder Hütten, deren Wände aus Pfählen und lehmverputztem Rutengeflecht bestanden; in einigen von ihnen fand man die Überreste eines Backofens oder einer verputzten Feuerstelle, sowie im Umkreis der Wohnstätten an einigen Orten Backöfen und viele Vorratsgruben.

Der reichhaltigste und gleichzeitig der bis auf weiteres zur Feststellung der Dauer und Zugehörigkeit dieser Siedlungen wichtigste Fundstoff ist aber die dakische und römische Keramik, die sich hier überall vermischt vorfindet. Die dakische Keramik behält die dem Spätlatène eigentümliche Typen, Formen und Verzierungen, aber der harte Ton, aus dem die üblichen handgeformten Gefässe gefertigt sind, ist viel sorgfältiger zubereitet, besser geknetet und besser gebrannt. Gleichfalls handgearbeitet oder vielleicht eher scheibengedreht sind auch einige Gefässcherben vom Typ *Dolia*, verziert mit Bändern von wagrechten Strichen und Wellenlinien, die sich manchmal überschneiden, oder mit senkrechten unregelmässigen Streifen. Es fehlen auch nicht die Typen sicher scheibengedrehter Gefässe, wie die Fruchtschalen. Die römische Tonware ist von den in der Provinz üblichen Typen und Formen: auf einem Gefässhals fand man, nachlässig eingeritzt, die Inschrift MARITMI (?) und auf anderen die der dakischen Tonware eigentümliche Verzierung: Tupfenleisten, Tupfenleisten und Wellenlinien oder Reihen von Fingereindrücken. Gleichfalls zu dieser Kategorie gehören zahlreiche *Dolia*-Scherben, die den dakischen sehr ähnlich sind, Scherben von grauen Gefässen mit Motiven aus polierten Linien, sowie Scherben von gestempelten Gefässen.

Ausser der Tonware ist das Inventar der Siedlungen ärmlich und beschränkt sich auf Wirtschaftsgeräte wie: Fragmente von Handmühlen, Spinnwirtel, Tongewichte, Ahlen aus Bein, Messer und Pflugscharen (wir erwähnen auch ein Familiendepot landwirtschaftlicher Geräte),

¹⁰³ În ateliere și în condiții mai puțin pretențioase.

¹⁰⁴ Desigur se va continua să se confecționeze și vase din pastă fină, dar mai puține și pentru o scurtă perioadă de timp.

sowie einige Schmuckstücke. Gleichfalls fand man — ausser einem Münzhort — auch einige einzelne Silber- und Bronzemünzen.

Wie man aus dem archäologischen Fundmaterial ersehen konnte, beschäftigten sich die Bewohner dieser Ansiedlungen auch weiterhin mit Ackerbau und Viehzucht als hauptsächlichsten Versorgungsquellen, ohne aber die Jagd und den Fischfang oder handwerkliche Betätigungen wie Töpferei, Holzarbeit, Weberei usw. zu vernachlässigen; all das setzt das Vorhandensein recht ausgedehnter, zu ihrer Verfügung gelassener Ländereien voraus.

Jetzt erfolgen grosse soziale Änderungen: das Privateigentum setzt sich immer mehr durch, ein Vorgang, der durch den unmittelbaren Kontakt mit der römischen Welt beschleunigt wird. Ein sprechendes Beispiel für diesen Kontakt bietet die in den Siedlungen gefundene Tonware; die an den Typen und Formen der Gefässe beobachteten Veränderungen, welche sich aus den gegenseitigen Einflüssen ergeben, ermöglichen uns, auch auf diesem Wege die zwischen Einheimischen und Kolonisten bestehenden Beziehungen zu verfolgen und einige Elemente der dakisch-römischen materiellen Kultur späterer Jahrhunderte vorzusehen.